

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 17.09.1969, sp. zn. 8 Cz 17/69, ECLI:CZ:NS:1969:8.CZ.17.1969.1

Číslo: 22/1970

Právní věta: Dnem 1. 4. 1964 vzniklo manželům, z nichž jen jeden nabyt před tímto dnem právo užívat družstevní byt, toliko právo společného užívání družstevního bytu, nikoli i společné členství v družstvu.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 17.09.1969

Spisová značka: 8 Cz 17/69

Číslo rozhodnutí: 22

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozhodnutí

Hesla: Byt, Člen družstva, Hospodaření s byty

Předpisy: 40/1964 Sb. § 175

§ 177

§ 498

§ 501

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Okresní soud v Ústí nad Orlicí zrušil rozsudkem ze dne 26. 4. 1968 právo společného užívání družstevního bytu účastníky – rozvedenými manžely; současně určil, že bude nadále užívat byt jako členka družstva navrhovatelka.

K odvolání odpůrce změnil krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 30. 7. 1968 rozsudek soudu prvního stupně tak, že určil, že bude nadále užívat byt jako člen družstva odpůrce. Z odůvodnění rozsudku krajského soudu plyne, že krajský soud vycházel ze zjištění, že manželství účastníků (později zrušené rozvodem) bylo uzavřeno dne 10. 3. 1962, že se odpůrce stal členem Stavebního bytového družstva občanů v Č. T. dne 9. 6. 1962 a že účastníci užívali družstevní byt od roku 1963. O tato skutková zjištění opřel krajský soud svůj právní závěr, že navrhovatelka nebyla a není členkou družstva (když účastníkům nevzniklo také společné členství v družstvu za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.) a se zřetelem k tomu se nemůže stát další výlučnou užívatelkou družstevního bytu účastníků z rozhodnutí soudu. V této souvislosti zdůraznil krajský soud zejména, že podle ustanovení § 501 o. z. (a stejně i podle stanov stavebních bytových družstev z roku 1964) vzniklo dnem 1. 4. 1964 manželům, z nichž jeden nabyt práva užívat družstevní byt před tímto dnem, právo společného užívání družstevního bytu, nikoli však i společné členství v družstvu; občanský zákoník č. 40/1964 Sb. (a stejně i stanovy stavebních bytových družstev z roku 1964) neobsahuje

totiž žádné ustanovení o vzniku společného členství v družstvu v případech tohoto druhu. A podle přesvědčení krajského soudu nepřichází v úvahu event. použití ustanovení o vzniku společného členství v družstvu v jiných případech (a to prostřednictvím § 496 o. z.); členství v družstvu, jež není občanskoprávním vztahem, se řídí družstevními předpisy, nikoli ustanoveními občanského zákoníku.

Proti rozsudku krajského soudu v Hradci Králové podal předseda Nejvyššího soudu stížnost pro porušení zákona, která poukazuje především na to, že vznik společného členství manželů v družstvu současně se vznikem práva společného užívání družstevního bytu (§ 175 odst. 2 o. z.) je výjimkou ze zásady individuálního členství v družstvech, zakotvenou v nynějších právních předpisech s ohledem na zvláštní povahu členství ve stavebních bytových družstvech. S tímto členstvím není totiž spojen pouze obvyklý výkon práv a povinností člena družstva podle stanov družstva a vztah člena k družstvu, ale také – a to je vlastně hlavní cíl i obsah členství ve stavebních bytových družstvech – právo na užívání družstevního bytu, na uspokojování potřeby bydlení člena družstva i jeho rodiny. To znamená, že právo členství ve stavebním bytovém družstvu není samoučelné; je úzce spjato s právem užívání družstevního bytu jako právem prvořadým a není na místě jeho přeceňování. Společné členství ve stavebním bytovém družstvu sleduje z tohoto pohledu jmenovitě ten účel, aby bylo oběma manželům – uživatelům družstevního bytu zajištěno rovné právo k družstevnímu bytu, a to i pro případ zrušení či zániku manželství (stejně jako je tomu u nedružstevních bytů). Tento cíl a obsah společného členství ve stavebním bytovém družstvu a jeho úzká návaznost na právo společného užívání družstevního bytu určují také – podle stížnosti pro porušení zákona – posuzování těch případů, kdy právo užívat družstevní byt vzniklo před 1. 4. 1964.

Smyslem zákonné úpravy obsažené v ustanoveních § 175, 176, 177 a 501 o. z. je mj. zabezpečení stejných práv a povinností vyplývajících z užívání bytu (tj. včetně práv a povinností souvisících se zánikem užívání bytu) manželům, kteří spolu trvale žili dne 1. 4. 1964; to platí i tehdy, jde-li o užívání družstevního bytu. Z hlediska zániku práva společného užívání družstevního bytu rozlišuje občanský zákoník dvě skupiny případů: jestliže vzniklo právo společného užívání družstevního bytu, ale nevzniklo společné členství v družstvu (tj. jestliže jednomu z manželů vzniklo právo na přidělení družstevního bytu před uzavřením manželství – § 176 odst. 2 o. z.), zanikne právo společného užívání družstevního bytu rozvodem a právo užívat družstevní byt zůstane tomu z manželů, který nabyl právo na byt před uzavřením manželství (§ 177 odst. 2 o. z., první věta); jinak – jestliže vzniklo právo společného užívání družstevního bytu a s ním i společné členství v družstvu – rozhodne soud (nedohodnou-li se rozvedení manželé) o zrušení práva společného užívání družstevního bytu a o tom, kdo z rozvedených manželů bude dále užívat byt jako člen družstva (§ 177 odst. 2 o. z., druhá věta). Zánik práva společného užívání družstevního bytu v jiných případech, kdy snad vzniklo právo společného užívání družstevního bytu, ale nevzniklo společné členství v družstvu, občanský zákoník neupravuje (podle názoru obsaženého ve stížnosti pro porušení zákona) z toho prostého důvodu, že k nim nemůže dojít se zřetelem k ustanovením § 501, 175 odst. 2 o. z. Jestliže totiž nabyt jeden z manželů právo užívat byt před 1. 4. 1964, vzniklo tímto dnem ve smyslu § 501 o. z. oběma manželům, kteří spolu trvale žili, právo společného užívání družstevního bytu a s ním ve smyslu § 175 odst. 2 o. z. i společné členství v družstvu. Jiný názor, na němž založil své rozhodnutí také krajský soud v Hradci Králové, vede k nezdůvodnitelnému rozdílu v posuzování případů, kdy nabyt jeden z manželů před 1. 4. 1964 právo užívat družstevní byt, a případů, kdy nabyt jeden z manželů před 1. 4. 1964 pouze právo na přidělení družstevního bytu. Nadto předpokládá jenom zcela formální rozhodování soudu – rozhodování o zrušení práva společného užívání družstevního bytu bez možnosti zvážení, který z rozvedených manželů se má stát dalším výlučným uživatelem družstevního bytu.

Nejvyšší soud neshledal stížnost pro porušení zákona důvodnou a zamítl ji.

Z odůvodnění:

Jistě lze souhlasit s tím, jak stížnost pro porušení zákona charakterizuje hlavní cíl i obsah členství

(společného členství) ve stavebních bytových družstvech, popř. i smysl zákonné úpravy obsažené v ustanoveních § 175, 176, 177 a 501 o. z.; avšak nelze souhlasit s tím, že toliko s odvoláním na hlavní cíl i obsah společného členství ve stavebních bytových družstvech a jeho úzkou návaznost na právo společného užívání družstevního bytu, popř. i smysl zákonné úpravy obsažené v ustanoveních § 175, 176, 177 a 501 o. z., vztahuje bez výslovného zákonného ustanovení tuto zákonnou úpravu ve všech směrech – zejména i v tom, že s právem společného užívání družstevního bytu vznikne i společné členství v družstvu, jestliže jednomu z manželů vznikne za trvání manželství právo na přidělení družstevního bytu (§ 175 odst. 2 o. z.) – také na případy, kdy právo užívat družstevní byt vzniklo jen jednomu z manželů před 1. 4. 1964.

Právní předpisy platné do 31. 3. 1964 vycházely důsledně ze zásady individuálního členství i ve stavebních bytových družstvech; podle zákona o družstevní bytové výstavbě (č. 27/1959 Sb.) i podle vzorových stanov stavebních bytových družstev (částka 40/1959 Ú. l.) mohl být členem družstva pouze jeden z manželů, který byl i uživatelem družstevního bytu v právním slova smyslu. To znamená, že pouze ten z manželů, který se stal do 31.3. 1964 členem družstva a převzal přidělený družstevní byt, nabyl veškerá práva vyplývající z členství v družstvu i práva, jež v podstatě naplňují nyní právní vztah osobního užívání družstevního bytu.

Ustanovení § 175 odst. 2 o. z. („Vznikne-li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na přidělení družstevního bytu, vznikne s právem společného užívání i společné členství v družstvu; z tohoto členství jsou oba manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.“) znamená nepochybně vědomý odklon od dřívějšího pojetí a prohlubuje zrovnoprávnění manželů i v důležité sféře uspokojování potřeby bydlení; to je ve shodě s vývojovými tendencemi v našem právním řádu. Ovšem jde o to, zda se ustanovení § 175 odst. 2 o. z. vztahuje nejen na případy, kdy v něm uvedené skutečnosti nastaly po 31. 3. 1964 (za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.), ale – jak dovozuje stížnost pro porušení zákona – i na případy, kdy skutečnosti tvořící skutkovou podstatu ustanovení § 175 odst. 2 o. z. (s ohledem na ustanovení § 501 o. z. včetně vzniku práva užívat družstevní byt) nastaly před 1. 4. 1964; jinými slovy jde o to, zda se v souvislosti s ustanovením § 175 odst. 2 o. z. uplatňuje tzv. nepravá zpětná působnost zákona, jejíž význam spočívá v jádru v tom, že nová zákonná úprava postihuje ode dne nabytí účinnosti nového zákona i všechny již existující – tj. za účinnosti předcházejícího zákona založené – vztahy.

Ustanovení § 498 o. z., které je základním přechodným ustanovením občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., stojí na principu tzv. nepravé zpětné působnosti. Leč tato nepravá zpětná působnost se zřetelem na zásadu ochrany nabytých práv uplatňuje bez dalšího výslovného ustanovení jen potud, pokud nová zákonná úprava, kterou se mají řídit vztahy mezi občany, nezasahuje do práv, jichž ten či onen občan nabyl za účinnosti předcházejících předpisů. To plyne ostatně i z důvodové zprávy k návrhu občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., která zdůvodňuje ustanovení § 498 o. z. tak, že „z důvodů ochrany nabytých práv osnova zákona zásadně nepřipouští, aby se podle jejích ustanovení posuzoval vznik právních vztahů, k němuž došlo za platnosti dřívějšího práva“. Jestliže pak důvodová zpráva zdůrazňuje, že je nutné, aby se i tyto právní vztahy řídily ode dne 1. 4. 1964 stejnými pravidly jako ty vztahy upravené v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., které jsou jim obsahem a účelem nejbližší, má na mysli toliko takové vztahy, které již byly před nabytím účinnosti nového zákona a změnily se ve svém pojmenování nebo i obsahu (např. nájemní právo se mění v právo osobního užívání bytu); bez výslovného ustanovení se však nová zákonná úprava nedotýká účinků předcházející právní úpravy.

Manžel, který se stal do 31. 3. 1964 členem družstva a převzal přidělený družstevní byt, nabyl těmito skutečnostmi významná práva – jednak práva vyplývající z členství v družstvu, jednak práva, jež v podstatě naplňují nyní právní vztah osobního užívání družstevního bytu. Za tohoto stavu nestačí ustanovení § 498 o. z. samo o sobě k závěru, že se snad dnem 1. 4. 1964 podrobují režimu ustanovení § 175 odst. 2 o. z. všechny již existující – tj. za účinnosti předcházejícího zákona založené – vztahy,

tedy ani k závěru, že snad dnem 1. 4. 1964 nabývají ze zákona vedle práva společného užívání družstevního bytu také společné členství v družstvu oba manželé i tehdy, jestliže právo užívat družstevní byt vzniklo jen jednomu z nich před 1.4. 1964.

Zásah do práv vyplývajících z členství v družstvu, jichž nabyt jen jeden z manželů před 1. 4. 1964, by byl možný toliko na podkladě případného výslovného ustanovení, jakým je např. – z hlediska zásahu do práv, jež v podstatě naplňují nyní právní vztah osobního užívání družstevního bytu a jichž nabyt jen jeden z manželů před 1. 4. 1964 – ustanovení § 501 o. z. („Nabyt-li před 1. 4. 1964 právo užívat byt jeden z manželů, vznikne tímto dnem právo společného užívání bytu oběma manželům.“). V této souvislosti sledoval zákonodárce zjevně ten cíl, aby se stanovením výslovné výjimky ze zásady, že se zákony nedotýkají jednou již nabytých práv, realizovalo beze zbytku nové pojetí užívání všech bytů (včetně družstevních) manžely. Takovou výjimku nevztáhl zákonodárce zřejmě vědomě i na práva vyplývající z členství v družstvu, jichž nabyt jen jeden z manželů před 1. 4. 1964; neučinil tak jednak z toho důvodu, že by šlo o zásah do nabytých práv, která mají též majetkovou povahu, jednak z toho důvodu, že by šlo vlastně o zásah do oblasti vztahů (družstevních), které neupravuje především občanský zákoník, ale jiné předpisy. A z tohoto pohledu sluší dodat, že stanovy stavebních bytových družstev z roku 1964 jsou v tomto směru s občanským zákoníkem konformní: čl. 14 těchto stanov, který upravuje společné členství manželů v družstvu, postrádá takové ustanovení o event. nepravé zpětné působnosti jako je – v souladu s § 501 o. z. – v čl. 26 těchto stanov, který upravuje společné užívání družstevního bytu manžely.

Správnost tohoto výkladu zákona – zejména ve vztahu k ustanovení § 498 o. z. – plyne i z té prosté úvahy, že by případné prosazování principu nepravé zpětné působnosti bez ohledu na nabytá práva činilo ustanovení § 501 o. z. zcela nadbytečným (disfunkčním) vedle ustanovení § 175 odst. 1 a 2 a § 498 o. z. Naopak existence ustanovení § 501 o. z. (o vzniku práva společného užívání bytu dnem 1. 4. 1964 oběma manželům, z nichž jeden nabyt právo užívat byt před 1. 4. 1964) je dokladem toho, že se ustanovení § 175 odst. 2 o. z. o vzniku společného členství manželů v družstvu se vznikem práva společného užívání bytu manžely, z nichž jednomu vzniklo za trvání manželství právo na přidělení družstevního bytu) netýká případů, kdy právo užívat družstevní byt vzniklo jen jednomu z manželů před 1. 4. 1964.

Se zřetelem k důvodům stížnosti pro porušení zákona je na místě ještě zdůraznění, že právo užívání (společného užívání) družstevního bytu je důsledkem členství (společného členství) v družstvu a nikoli naopak, byť svým významem převažuje tento důsledek nad svým základem. A i z toho vyplývá, že by zákonodárce – kdyby chtěl, aby dnem 1. 4. 1964 vznikalo manželům, z nichž jen jednomu vzniklo před tímto dnem právo užívat družstevní byt, nejen právo společného užívání družstevního bytu, ale i společné členství v družstvu – vyjádřil výslovně tuto skutečnost v přechodných ustanoveních občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. (a ve stanovách stavebních bytových družstev z roku 1964); vznik práva společného užívání družstevního bytu by pak byl dokonce i bez výslovného ustanovení § 501 o. z. automatickým důsledkem společného členství v družstvu.

Tyto úvahy ve svém souhrnu vedou k právnímu závěru odlišnému od stížnosti pro porušení zákona, že totiž dnem 1. 4. 1964 vzniklo manželům, z nichž jen jeden nabyt před tímto dnem právo užívat družstevní byt, toliko právo společného užívání družstevního bytu (na základě přechodného ustanovení § 501 o. z.), nikoli i společné členství v družstvu; neobstojí tvrzení, že tu vzniklo společné členství v družstvu spolu se vznikem práva společného užívání družstevního bytu (na základě ustanovení § 175 odst. 2 o. z.), protože výklad vyústující v takové tvrzení ve své podstatě nepřipustným způsobem rozšiřuje přechodné ustanovení § 501 o. z. prostřednictvím obecného ustanovení § 175 odst. 2 o. z. dopadajícího jen na případy budoucí (za účinnosti zákona). Přechodné ustanovení § 501 o. z. promítá důsledně rovnoprávné postavení manželů do oblasti užívání bytu manžely (za trvání užívání bytu manžely); ovšem tomuto spravedlivému záměru zákonodárce, odpovídajícímu i společenskému právnímu vědomí, nemůže být výkladem dáván širší dosah, který

není podložen zněním přechodného ustanovení § 501 o. z., popř. dalších přechodných ustanovení občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.

Ustanovení § 177 odst. 2 o. z., které je ustanovením – řečeno stručně – o užívání družstevních bytů rozvedených manželů, nepamatuje výslovně na případy, kdy jen jeden z manželů nabyt před 1. 4. 1964 právo užívat družstevní byt, takže tímto dnem vzniklo manželům právo společného užívání družstevního bytu, nikoli i společné členství v družstvu; tyto případy nepatří do žádné z obou skupin, o nichž se zmiňuje toto ustanovení. Prvá věta ustanovení § 177 odst. 2 o. z. je do jisté míry výjimkou (o zániku práva společného užívání družstevního bytu, jestliže nabyt právo na přidělení družstevního bytu jeden z rozvedených manželů před uzavřením manželství); již z tohoto pohledu vyplývá, že se výše uvedené případy musí řídit druhou větou ustanovení § 177 odst. 2 o. z. Se zřetelem k tomu, že v těchto případech nevzniklo společné členství v družstvu, je úvaha soudu o tom, kdo z rozvedených manželů bude dále užívat byt jako člen družstva, velmi zjednodušená a zúžená; dalším výlučným uživatelem družstevního bytu musí být určen ten z rozvedených manželů, který je členem družstva, tj. zpravidla ten, který nabyt právo užívat družstevní byt před 1. 4. 1964. Takové rozhodování soudu se může jevit jako formální; ovšem nelze přehlížet, že toto zdánlivě „formální“ rozhodnutí vydá soud teprve po náležitém zjištění skutečného stavu věci (jímž se objasní, zda jde vůbec o případ tohoto druhu), spojeném mnohdy s řešením nesnadných právních otázek.

Ze všech těchto důvodů se podává, že rozsudek krajského soudu v Hradci Králové je věcně správný a že se Nejvyšší soud neztotožňuje se stížností pro porušení zákona; proto byla stížnost pro porušení zákona zamítnuta.